

О.Е. ГУДЗЬ

(Державний університет телекомунікацій, м. Київ, Україна)

С. БАЙРАМОВ

(Державний університет телекомунікацій м. Київ, Україна)

Побудова мультиканального фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства

Стаття присвячена розробці авторського підходу до побудови мультиканального фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства. Здійснено аналіз тенденцій розвитку інноваційної діяльності підприємств та каналів фінансування інноваційних проектів в Україні. Розкрито принципи побудови мультиканального фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства. Здійснено огляд наукових підходів до вибору стратегії фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства. Обґрунтовано доцільність та визначено послідовність побудови мультиканального фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства. При побудові мультиканального фінансового забезпечення доцільно виходити з того, наскільки воно спроможне стимулювати адаптацію інноваційних можливостей підприємства до конкретних економічних умов середовища. Наголошено, що обґрунтування й фільтрація каналів фінансового забезпечення та формування стратегій має базуватись на дослідженні умов та оцінці можливостей фінансового та інноваційного розвитку підприємства у стратегічній перспективі.

Ключові слова: фінансове забезпечення, інноваційний розвиток, підприємство, фінансова стратегія, мультиканальний підхід.

Е.Е. ГУДЗЬ

(Государственный университет телекоммуникаций, г. Киев, Украина)

С. БАЙРАМОВ

(Государственный университет телекоммуникаций г. Киев, Украина)

Построение мультиканального фінансового обеспечения инновационного развития предприятия

Статья посвящена разработке авторского подхода к построению мультиканального фінансового обеспечения инновационного развития предприятия. Осуществлен анализ тенденций развития инновационной деятельности предприятий и каналов финансирования инновационных проектов в Украине. Раскрыты принципы построения мультиканального фінансового обеспечения инновационного развития предприятия. Осуществлен обзор научных подходов к выбору стратегии фінансового обеспечения инновационного развития предприятия. Обоснована целесообразность и определена последовательность построения мультиканального фінансового обеспечения инновационного развития предприятия. При построении мультиканального фінансового обеспечения целесообразно исходить из того, насколько оно способно стимулировать адаптацию инновационных возможностей предприятия к конкретным экономическим условиям среды. Отмечено, что обоснование и фильтрация каналов фінансового обеспечения и формирования стратегий должна базироваться на исследовании условий и оценке возможностей фінансового и инновационного развития предприятия в стратегической перспективе.

Ключевые слова: фінансовое обеспечение, инновационное развитие, предприятие, фінансовая стратегия, мультиканальный подход.

Formation of Multichannel Financial Support of Innovative Development of the Enterprise

The article is devoted to the development of author's approach to the formation of multichannel financial support of innovative development of the enterprise. The analysis of development trends of innovation activities of enterprises and channels of innovative projects financing in Ukraine was held. Principles of formation of multichannel financial support of innovative development of the enterprise were discovered. The review of scientific approaches to the selection of financial support strategies of the innovative development of the enterprise was held. Suitability was justified and the sequence of the formation of multichannel financial support of innovative development of the enterprise was determined. During the formation of multichannel financial support, it is suitable proceed from the fact whether it is capable to stimulate the adaptation of innovative opportunities of the enterprise to the specific economic conditions. It was emphasized that justification and filtering of financial support channels and formation of strategies should be based on the study of conditions and the assessment of opportunities of financial and innovative development of the enterprise in a strategic perspective.

Keywords: financial support, innovative development, enterprise, financial strategy, multi-channel approach.

Постановка проблеми. Ключовою рисою сучасного економічного простору України є висока динаміка всіх економічних процесів, що супроводжуються коливаннями масштабів та видів діяльності підприємств, ускладненням їх економічних зв'язків, зміною попиту і цін на продукцію, потребою впровадження інновацій, необхідністю залучення більших обсягів фінансових ресурсів, появою нових ринків, ослабленням регулюючого впливу держави й соціальною спрямованістю. Особливе значення, у контексті інноваційного розвитку підприємств, набуває пошук напрямів гармонізації фінансового забезпечення. Інновації не тільки змушують підприємства шукати нові форми, механізми і методи впливу, але і наповнюють новою сутністю сам розвиток підприємства, надаючи йому стратегічну спрямованість. Водночас, інноваційні перетворення, в результаті яких ростуть невизначеність і ризик, розширюють багатоваріантність підходів до фінансового забезпечення, що породжує дискусії в колах наукової спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика сутності фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства, механізми його реалізації та складових розглядалась зарубіжними та вітчизняними вченими. Серед них варто згадати розробки: В. Андрійчука, А. Войтюк, М. Дем'яненка, В. Жука, М. Маліка, О. Олійника, А. Поддєрьогіна, П. Стецюка, А. Чупіса. Незважаючи на значний доробок науковців з вивчення цієї проблематики, дискусійними залишаються вибір каналів та визначення структури джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств, що сприятимуть подоланню наслідків фінансової кризи та зорієнтують поступальний рух вітчизняних підприємств на інноваційній платформі до групи економічно потужних країн світу.

Метою статті є розгляд теоретичних засад, наукових підходів та проблем фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства, механізмів його реалізації й складових та розробка авторського підходу до побудови мультиканального фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства, що дозволить активізувати інноваційні перетворення на підприємстві, підвищити ефективність його функціонування та примножить його конкурентні переваги.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні спостерігається стримування інноваційної діяльності підприємств. Створенням і використанням передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності, а також використанням раціоналізаторських пропозицій займалися лише 2283 підприємства, майже дві третини з них це промислові підприємства. При цьому, третина промислових підприємств, які займалися передовими технологіями, зосереджена у м. Києві, 12,8 % – у Харківській, 10,1 % – Дніпропетровській, 8,4 % – Донецькій, 3,9 % – Луганській, 3,4 % – Миколаївській областях. Цікаво, що інноваційна активність у підприємств за останні п'ять років не перевищувала 7,1 %. У країнах Великої сімки кількість підприємств, які впроваджують інновації становить 70–80 %

У економічно потужних країнах конкурентними перевагами вважаються не так матеріальні ресурси, як нові знання й технології. Результати статистики не оптимістичні, якщо у розвинутих країнах до 90 % приросту ВВП забезпечується за рахунок впровадження нових технологій, то частка України на ринку високотехнологічної продукції, становить 0,05–0,1 %, а інноваційна діяльність характеризується структурною перебудовою, інституційною неповнотою, неузгодженістю та незбалансованістю технологічних, економічних та соціально-ціннісних

аспектів. Науковість промислового виробництва не перевищує 0,3 %, а частка високотехнологічної продукції постійно знижується. Частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції становить 3,8 %, а у країнах ЄС – 40-60 % [12].

Підприємства України сьогодні характеризуються технологічною відсталістю від більшості інших країн за показниками економічного розвитку: 69 місце за індексом конкурентоспроможного зростання (Growth Competitiveness Index), 83 місце з 99 країн за індексом технологічного розвитку рівня (Technology Index), 52 місце з 134 – у сфері формування факторів інноваційного розвитку і 65 – за оснащенням сучасними технологіями. Однією з головних причин низької інноваційної активності вітчизняних підприємств та їх технологічної відсталості є відсутність коштів на впровадження інновацій.

Загальновизнано існування декількох джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств [3]. До власних джерел відносять прибуток, амортизацію, кошти від емісії цінних паперів, розміщення цінних паперів на вторинному ринку, додаткові внески в уставний фонд, кошти у контурі інтеграційних процесів підприємства, квазіінвестиційні ресурси [8]. За останні роки основним джерелом фінансування інновацій в Україні є власні кошти підприємств, частка яких у загальному обсязі фінансування інноваційних робіт за останні 10 років збільшилась і становила 59,35 %. Проте використання самофінансування інноваційних заходів не завжди гарантує підприємствам високі темпи розвитку. При чому, освоювати технологічні інновації за рахунок власних коштів мають можливість лише великі підприємства.

До залучених джерел відносять бюджетні асигнування, кошти спеціальних позабюджетних фондів, банківські кредити, іноземні інвестиції, кошти від реалізації облігацій підприємства, кошти вітчизняних та іноземних інноваційних, венчурних, інвестиційних фондів, компаній та банків, кошти «бізнес-ангелів», кошти, отримані на умовах франчайзингу, лізингу, селенгу, факторингу, форфейтингу, вітчизняні та міжнародні фонди, які надають гранти [8]. Ресурси, залучені на фондовому ринку, є незначними, також незначними є і довгострокові позики комерційних банків. Обсяг фінансування інноваційних робіт за рахунок державного бюджету становив всього 1,08 %.

Відмітимо, що зараз спостерігається низка проблем з отриманням кредиту для інноваційного розвитку підприємств. Суми за цими кредитами зазвичай не перевищують 200 тис. грн., а в більшості банків становлять і до 50 тис. грн. Є банки, які видають кредити і на більші суми – від 1 млн. грн. і більше. Та вони, як правило, встановлюють не досить тривалий термін дії кредиту – до 1 року, в деяких випадках до 5 років. А як відомо, інноваційні проекти мають значно більший термін окупності. До того ж майже всі кредити передбачають високий коефіцієнт покриття або застави.

Як зазначалось, Україна посідає не найкращі позиції в світових економічних рейтингах. Відповідно до цього і обсяги іноземного капіталу, що вкладається в інноваційний розвиток вітчизняних підприємств, не є достатніми. В Україні створено більше 1000 інвестиційних фондів, функціонує близько 60 інвестиційних банків, хоча останніми роками вони не показують позитивну дохідність, діє Асоціація приватних інвесторів, які, крім надання стартового капіталу, також пропонують управлінські послуги, професійний досвід, рекомендації, необхідні зв'язки та іміджеву підтримку. Однак, незважаючи на існування асоціації інвесторів, основи діяльності «бізнес-ангелів» як альтернативної форми підтримки та розвитку інноваційної діяльності в нашій державі лише формуються. Цікаво, що є бренди, мережі яких в Україні розвиваються за франчайзингом, – це: Піца Челентано, Форнетті, Наша Ряба, FitCurves, New-York-Street-Pizza, Mexx, Nike, Bosch Service та інші.

Враховуючи коливання курсу гривні, фінансування досліджень в Україні у 15-20 разів менше, ніж в середньому в Європейському союзі. Середній кошторис однієї НДР у 2013 році склав 233 тис. грн. (що за існуючого курсу менше, ніж, зокрема, річна стипендія одного німецького аспіранта). Частка загального обсягу фінансування НДР у ВВП становила 0,77 %, у т. ч. за рахунок коштів державного бюджету лише 0,33 %. Загалом основні джерела фінансування НДР в Україні розподіляються між державним бюджетом (понад 48 %), бізнесом (30 %) та іноземними донорами (близько 22 %). В умовах жорсткого регулювання економіки практично нульовими є самофінансування наукових досліджень у ВНЗ, фінансування за рахунок місцевих бюджетів та неприбуткових громадських організацій. Звичайно в нинішніх економічних умовах майже 80 % підприємств відчувають нестачу власних коштів для інноваційного розвитку. Тобто, немає підстав для висновку щодо формування стійкої тенденції переорієнтації вітчизняних підприємств на інноваційний шлях розвитку та ефективності існуючого фінансового забезпечення. Як наслідок, витрати на технологічні інновації в Україні демонструють низхідну тенденцію. Дослідження і розробки у витратах на технологічні інновації становлять не більше 12-14 %, з переважанням купівлі готової техніки, машин і устаткування, що характеризує основний спосіб технологічної модернізації. Тобто, утворюється розбалансованість витрат, більше витрачається на підготовку до впровадження і зовсім невелику частку займають витрати підприємств на придбання саме інноваційних технологій.

Для інвестування реальних проектів може бути задіяний один або декілька з перерахованих каналів фінансування (мультиканальне фінансування). Процес побудови мультиканального фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства повинен мати стратегічний характер і ґрунтуватися на наступних принципах:

- підпорядкованість стратегічних цілей фінансового забезпечення стратегічним цілям інноваційного розвитку;
- варіабельність та гнучкість стосовно змін зовнішнього середовища;
- відповідність стратегії фінансового забезпечення існуючому інвестиційному клімату, напрямам державного регулювання;
- паралельність розроблення комунікаційної та фінансової стратегій інноваційного розвитку;
- прийнятний рівень ризику фінансових рішень;
- достатність фінансових ресурсів для реалізації проєктів інноваційного розвитку;
- ефективність й гармонійність мультиканального фінансування інноваційного розвитку.

Будь-які процеси щодо побудови мультиканального фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства мають здійснюватися на основі певної стратегії. Як вважають Ю. Путятін, О. Пушкар, О. Тридід фінансова стратегія – це результат прийняття стратегічних рішень щодо питань ефективного залучення фінансових ресурсів та їх використання [5, с. 49]. Досить широко розглядають фінансову стратегію А.Б. Крутик, М.М. Хайкин та пов'язують її з фінансовим плануванням [4, с. 120].

Формування стратегій фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства вважається важким і трудомістким процесом, оскільки потребує значних витрат часу, праці і виконання комплексних розрахунків. Важливим у здійсненні цього процесу є врахування: орієнтації фінансової стратегії на загальну стратегію розвитку підприємства на ринку; рівня нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності; економічної надійності продукції; ресурсного забезпечення та галузевої приналежності підприємства; фінансового стану та конкурентних переваг підприємств-конкурентів, надійності постачальників і покупців; рівня ризику діяльності, зумовленого інфляційними коливаннями, різкими стрибками курсу валют, ризиками неплатежів, ймовірністю настання фінансової кризи тощо [2].

Оскільки стратегії фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства доцільно розробляти на тривалий термін (переважно, до 5 років), то їх найважливішими завданнями є визначення політичної ситуації в країні; типу ринкової позиції підприємства; стадії життєвого циклу та інноваційної активності підприємства; рівня інновацій, обсягів, джерел та методів залучення фінансових ресурсів для освоєння інновацій. Сучасна теорія фінансів пропонує безліч наукових підходів до формування стратегій фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств побудованих на різноманітних концепціях, моделях, інструментах і методах. Одним із таких підходів пропонується використання економіко-математичних моделей взаємозв'язку кількісних значень параметрів ключових компетенцій, що були визначені у процесі стратегічного діагностування підприємства. Цей підхід до вибору виду стратегії характеризується

терміном «відштовхування від наявних можливостей». Водночас, переконані, що економіко-математичне моделювання не може слугувати методологічною платформою побудови мультиканального фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства, йому може належати лише допоміжне місце.

Досить часто для вибору стратегії фінансового забезпечення науковці пропонують використовувати методологічну платформу «кривої досвіду». Вона характеризує отриману емпірично чи прогнозовану залежність ключових параметрів інноваційного розвитку підприємства (рівня рентабельності, суми прибутку, собівартості одиниці продукції тощо) від різних чинників, що впливають на нього. Практично такий підхід можна вважати більш вузьким аналогом попереднього підходу.

Деякі вчені методологічною платформою вибору стратегії фінансового забезпечення вважають «криву життєвого циклу підприємства». Такий підхід не враховує стратегічних інноваційних та фінансових можливостей підприємства. Останнім часом все більше науковців пропонують використовувати «матричний підхід» [1, с. 66]. Перевагою цього методу є можливість враховувати у процесі відбору джерел та каналів фінансування вплив не однієї, а декількох груп чинників. Як зазначає Є. Смирнов, матричний підхід «реалізує вибір найкращого рішення з набору альтернатив» [7, с. 189].

Цікавим може бути побудова на основі матричного підходу мультиканального фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства, який потребує окреслення послідовності окремих етапів формування відповідних матриць. Такий підхід бути використаний для наших цілей, оскільки може враховувати: види, методи, джерела, канали фінансового забезпечення; характер фінансової поведінки підприємства у стратегічній перспективі; вектор динаміки інноваційної й фінансової діяльності підприємства у стратегічному періоді; прогнозований темп фінансових трендів підприємства; характер ключових компетенцій підприємства; результати діагностики чинників внутрішнього та зовнішнього фінансового середовища; рівень інноваційного розвитку, стадію життєвого циклу підприємства тощо.

Також цей підхід може забезпечити альтернативність вибору найкращих видів джерел та каналів фінансування для кожного інноваційного рішення за відповідними чинниками та параметрами.

Крім цього часто виділяють: експансійну; поступового розвитку; захисну; стабілізаційну; антикризову стратегію. Однак, незважаючи на це, лише незначна частина теоретичних розробок знаходить практичне застосування в діяльності вітчизняних підприємств. Причиною цього є, з одного боку, недостатня кваліфікація окремих керівників, а з іншого, їх невідповідність особливостям конкурентного середовища [10, с. 66].

На фінансову забезпеченість інноваційного розвитку вітчизняних підприємств впливає ряд

Фінанси та оподаткування

гальмівних чинників, серед яких відзначимо наступні:

- недостатність фінансових ресурсів та інформації щодо впровадження нових технологій;
- низький рівень попиту на інноваційну продукцію;
- небажання і слабка сприйнятливність підприємств до впровадження інновацій;
- низький рівень інноваційного потенціалу підприємств;
- нестача кваліфікованого персоналу;
- труднощі фінансової кластеризації, кооперації та інтеграції з іншими підприємствами;
- нерозвинутість інституту державно-приватного партнерства тощо [9, с. 3].

Побудова мультиканального фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства відповідно до ринкової ситуації пов'язана з оцінюванням його переваг і ризиків, аналізом його відповідності ситуації на ринку, а також рівня організації виробництва на підприємстві та управління ним [11].

За допомогою мультиканального фінансового забезпечення можна сформувати інструменти та механізми активізації інноваційного розвитку, які б враховували специфіку сучасних економічних умов, пов'язаних з жорсткістю міжнародної конкуренції і процесами глобалізації економіки [10, с. 66]. При побудові мультиканального фінансового забезпечення доцільно виходити з того, наскільки воно спроможне стимулювати адаптацію інноваційних можливостей підприємства до конкретних економічних умов середовища. Слід зауважити, що обґрунтування й фільтрація відповідних каналів фінансового забезпечення та формування системи стратегій має базуватись на дослідженні умов та оцінці можливостей фінансового та інноваційного розвитку підприємства у стратегічній перспективі.

Побудова мультиканального фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства забезпечить: формування та ефективне використання фінансових ресурсів; виявлення найефективніших напрямків інвестування та зосередження фінансових ресурсів на цих напрямках; відповідність фінансових дій економічному стану та матеріальним можливостям підприємства; окреслення головної загрози з боку конкурентів, правильний вибір напрямків фінансових дій та маневрування для досягнення вирішальної переваги над конкурентами; створення та підготовку стратегічних резервів; ранжування та поетапне досягнення поставлених цілей.

Рекомендована послідовність дій побудови фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства на основі мультиканального підходу може бути наступною:

- ідентифікація стану інноваційної діяльності підприємства;
- розроблення стратегічних завдань і заходів щодо використання екзогенних та ендогенних чинників підприємства;

- розробка фінансових заходів щодо реалізації стратегічного плану активізації інноваційного розвитку підприємства.

Основними принципами формування організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства на основі мультимодульного підходу є наступні.

1) Організаційно – управлінська єдність процесів формування та реалізації фінансових стратегій щодо використання різноманітних джерел та каналів фінансування;

2) Наділення керівників розробки та впровадження інновацій високим рівнем повноважень, що дозволяє реально впливати на результати;

3) Повнота та своєчасність отримання інформації про динаміку змін всіх чинників та індикаторів інноваційного розвитку;

4) Систематичне зіставлення цільових і фактичних індикаторів різних каналів фінансового забезпечення;

5) Формування спеціальних мотиваторів реалізації стратегічних заходів щодо нарощування інноваційності;

6) Можливість більш широкої участі усіх категорій працівників в реалізації планових заходів щодо мультиканального фінансового забезпечення.

Кожне підприємство має свої особливості, тому визначити єдину платформу й послідовність побудови фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства на основі мультиканального підходу неможливо. Кожне підприємство повинно самостійно визначати, які чинники і яким чином впливатимуть на його діяльність, та формувати такі канали фінансового забезпечення, які б мінімізували ризики, були надійними, сприяли збільшенню його прибутковості, підвищенню фінансової стійкості та активізації інноваційного розвитку.

Водночас, необхідно оптимізувати склад джерел фінансового забезпечення і відповідно механізмів фінансування інноваційного розвитку конкретних підприємств в існуючих зовнішніх умовах. Формування й оптимізація складу джерел фінансового забезпечення і механізмів фінансування інновацій підприємств доцільно виконувати поетапно: визначення обсягів фінансових ресурсів, необхідних для реалізації проектів інноваційного розвитку; пошук можливих джерел і механізмів фінансування інновацій; визначення критеріїв ефективності використання конкретних джерел і механізмів фінансування новачків; аналіз і оцінка джерел і механізмів фінансування за прийнятними критеріями; визначення оптимальної структури джерел фінансування інновацій.

У розглянутому ланцюгу дій вирішальна роль належить порівняльному аналізу й оцінці джерел і механізмів фінансування інновацій, а також оптимізації структури фінансування як у контексті їх ефективності, так і у світлі супутнього їх ризику, що проявляється у вигляді можливих втрат одержувача інвестицій та інвестора.

Для поглибленого аналізу структури джерел та

каналів фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства доцільно використовувати підхід, що базується на застосуванні графоаналітичних побудов і відрізняється від існуючих простотою використання і наочністю при досить високій точності. У такий спосіб можна проводити багатофакторний аналіз альтернативних варіантів структури та каналів фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства. Такий підхід доцільно використовувати при оцінці варіантів мультиканального фінансового забезпечення проєктів інноваційного розвитку підприємств.

Висновки. Активізація інноваційного розвитку підприємств можлива за рахунок побудови фінансового забезпечення на основі мультиканального підходу, який гармонійно поєднує в собі усі джерела й канали фінансування, дає змогу досягнути запланованих цілей, сприятиме подоланню наслідків фінансової кризи та зорієнтує поступальний рух вітчизняних підприємств на інноваційній платформі до групи економічно потужних країн світу.

Кожне підприємство має будувати власну систему мультиканального фінансового забезпечення свого інноваційного розвитку з огляду на свою мету та особливості інноваційних і фінансових процесів. Слід наголосити, що потенційна ефективність побудови фінансового забезпечення на основі мультиканального підходу кожного підприємства залежить від впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища. У зв'язку з цим необхідно здійснювати моніторинг і аналіз подій, які визначають економіко-правові умови фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства, і враховувати їх. Побудову мультиканального фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємства доцільно здійснювати на основі комбінування ключових джерел, каналів, чинників та параметрів. Саме таке комбінування забезпечує виважене і дієве фінансування інноваційного розвитку підприємств.

4 Список використаних джерел

1. Акмаева, Р. И. Стратегическое планирование и стратегический менеджмент [Текст] / Р. И. Акмаева. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 2008 с.
2. Бланк, И. А. Финансовый менеджмент [Текст] / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2009. – 528 с.
3. Жук, В. М. Пріоритетність обліково-фінансової складової у залученні земель сільськогосподарського призначення до економічного обороту [Текст] / В. М. Жук // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Економічні науки / Редколегія: Калетнік Г. М. (головний редактор) та інші. – Вінниця: ВНАУ, 2012. – Вип. 1(56). – С. 37-47.
4. Крутик, А. Б. Основы финансовой деятельности предприятия [Текст]: учеб. пособ. / А. Б. Крутик, М. М. Хайкин. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – СПб.: Бизнес-пресса, 2003. – 448 с.
5. Путятин, Ю. А. Финансовые механизмы стратегического управления развитием предприятия [Текст]: монография / Ю. А. Путятин, А. И. Пушкарь, А. Н. Тридед. – Х.: Основа, 2000. – 488 с.

6. Самойлова, Т. А. Джерела формування фінансового капіталу підприємства [Текст] / Т. А. Самойлова // Облік і фінанси АПК. – 2011. – № 1. – С. 169-174.

7. Смирнов, Э. А. Разработка управленческих решений [Текст] / Э. А. Смирнов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 271 с.

8. Стецюк, П. А. Модернізація механізмів фінансового забезпечення аграрного виробництва [Текст] / П. А. Стецюк // Облік і фінанси. – 2016. – № 1(71). – С. 132-136.

9. Трефилова, И. Н. Развитие потенциала малого предпринимательства в условиях модернизации хозяйственной системы [Текст]: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05. – СПб, 2012 – 21 с.

10. Фомченкова, Л. В. Конкурентный потенциал – основа повышения конкурентоспособности промышленного предприятия [Текст] / Л. В. Фомченкова, М. И. Дли // Российское предпринимательство. – 2005. – № 1(61) – С. 66-71.

11. Циба, Т. С. Маркетингове планування [Текст]: навч. пос. / Т. С. Циба, М. І. Сокур, В. І. Баюра. – К.: Центр учб. літ., 2007. – 128 с.

12. Strategic financial management [Текст] / [Clarke, R. G., Wilson, B. D., Daines, R. H. and others]. – Homewood, Ill.: Irwin, 1988.

4 References

1. Akmaeva, R. I. (2006). *Stratehicheskoe planirovanie i stratehicheskii menedzhment [Strategic planning and strategic management]*. Moskva: Finansy i statistika.
2. Blank, I. A. (2009). *Finansovyi menedzhment [Financial management]*. Kyiv: Nika-Tsentr.
3. Zhuk, V. M. (2012). Priorytetnist oblikovo-finansovoi skladovoi u zaluchenni zemel silskohospodarskoho pryznachennia do ekonomichnoho oborotu [Priority of accounting and financial component in attracting agricultural land to the economic turnover]. *Zbirnyk naukovykh prats Vinnytskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*, Vol. 1(56), 37-47.
4. Krutik, A. B. & Khaikin, M. M. (2003). *Osnovy finansovoi deyatel'nosti predpriyatiya [Basics of enterprise's financial activity]* (2 edition). Sankt-Peterburh: Biznes-pressa.
5. Putiatin, Yu. A., Pushkar, A. I., Trided, A. N. (2000). *Finansovie mekhanizmy stratehicheskoho upravleniya razvitiem predpriyatiya [Financial mechanisms of strategic management of enterprise development]*. Kharkov: Osнова.
6. Samoilova, T. A. (2011). Dzhherela formuvannia finansovoho kapitalu pidpriemstva [Sources of formation of company's finance capital]. *Oblik i finansy APK*, No. 1, 169-174.
7. Smirnov, E. A. (2002). *Razrabotka upravlencheskikh resheniy [Development of managerial decisions]*. Moskva: YuNYTY-DANA.
8. Stetsiuk, P. A. (2016). Modernizatsiia mekhanizmv finansovoho zabezpechennia ahrarnoho vyrobnytstva [Modernization of financial support mechanisms for agricultural production]. *Oblik i finansy*, No. 1(71), 132-136.
9. Trefilova, I. N. (2012). *Razvitie potentsiala maloho predprinimatelstva v usloviyakh modernizatsii khoziaistvennoi sistemy [Development of small business potential in the terms of modernization of the economic system]* (abstract of PhD dissertation). Sankt-Peterburh.
10. Fomchenkova, L. V. & Dly, M. I. (2005). Konkurentnyi potentsial – osnova povysheniya konkurentosposobnosti promyshlennogo predpriyatiya [Competitive potential - the basis of increasing of competitiveness of the industrial enterprise]. *Rossiyskoe predprinimatelstvo*, No. 1(61), 66-71.
11. Tsyba, T. S., Sokur, M. I., Baiura, V. I. (2007). *Marketynhove planuvannia [Marketing planning]*. Kyiv: Tsentr uchbnoi literatury.
12. Clarke, R. G., Wilson, B. D., Daines, R. H. and others. (1988). *Strategic financial management*. Homewood, Illinois: Irwin.